

POSTAWY POLITYCZNE ZIEMIAN MAZOWSZA PŁOCKIEGO W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Abstrakt

W okresie międzywojennym ziemianie Mazowsza Płockiego popierali początkowo Związek Ludowo-Narodowy dbający o ich interesy. Ziemianie Mazowsza Płockiego byli przeciwni reformie rolnej, a ich poglądy wpisywały się w hasła głoszone przez organizacje wiejskie. Po rozczarowaniu jakie postawa ZLN przyniosła ziemianom po uchwaleniu reformy, rolnej ziemianie płocki zwrócili się po przewrocie majowym w kierunku Józefa Piłsudskiego tworząc Stronnictwo Chrześcijańsko-Rolnicze, które opowiedziało się za obozem rządowym. Ziemianie nie odegrali jednak poważniejszej roli politycznej. Po porażce ich sympatie ponownie zaczęły kierować się w stronę Narodowej Demokracji. Czołowymi politykami wiejskimi byli: Tadeusz Świecki, Karol Mierzejewski, Władysław Rutkowski, Wacław Szujski, Michał i Stanisław Bojanowscy. W latach 30. we dworach organizowano czasem zjazdy partyjne, ale w przekształconym z ZLN – Stronnictwie Narodowym pozostała garstka ziemian. Pod koniec okresu międzywojennego wiejskie Mazowsze Płockiego podobnie jak wiejskie polskie straciło zupełnie wpływ i wykazywało bierność polityczną.

Słowa kluczowe: ziemianie, Mazowsze Płockie w latach 1918–1939, partie polityczne, przewrót majowy 1926 r.

Początek niepodległości zastał wiejskie Mazowsze nie przygotowane do wyzwań jakie przed nim stały. Walka polityczna tocząca się na wsi o poprawę bytu większości ludności spowodowała, że do głosu zaczęły dochodzić nowe nurt polityczne. Domagały się one reformy rolnej i ograniczenia wpływów wiejskich na wsi. Procesów tych nie udało się wiejskim zatrzymać. Następowo wypychanie tej warstwy z głównego nurtu politycznego przez uzyskującą coraz większą samodzielność polityczną warstwę wiejską i robotniczą, walczących o pełny zakres praw i wpływów¹. Politycznie wiejskie związani byli z pravicowymi nurtami politycznymi a więc konserwatystami, Chrześcijańską Demokracją i Związkiem Ludowo-Narodowym zwanym też „Endecją”. U progu niepodległości większość wiejskich opowiedziała się po stronie Endecji widząc w niej przede wszystkim tarczę ochronną przed reformą rolną. Sympatie dla środowisk wiejskich były również wyraźne w kręgach przywódczych Narodowej Demokracji². Podobnie rzecz się miała z wiejskim Mazowszem Płockim³.

W wyborach do Sejmu Ustawodawczego z 26 stycznia 1919 roku z list narodowych kandydowali m.in. wiejskie: Kazimierz Dziewanowski z Grodkowa w powiecie płockim i Stefan Sokołowski a w akcję przedwyborczą zaangażowany był Tadeusz Świecki⁴. Okręg płocki obejmowały powiaty płocki, płoński i sierpecki. Wiejskie poparło Chrześcijańsko-Narodowy Komitet Wyborczy. Jedyną osobą związaną

z wiejskim, która uzyskała mandat poselski był Karol Mierzejewski, nauczyciel pochodzący z wiejskiej rodziny w Radziwiu, ale posiadający majątek wiejski Żerniki, wieloletni zastępca działacza endecki⁵. W okręgu IV obejmującym powiaty: ciechanowski, mławski, pułtuski i przasnyski sukces również odniosła prawica narodowa. Mandaty poselskie zdobyli – wiejski Michał Bojanowski oraz członek zarządu Okręgowego Towarzystwa Rolniczego w Przasnyszu – Józef Biliński⁶. W Sejmie Michał Bojanowski zgłosił się do Komisji Administracyjnej, Ochrony Pracy i Petycyjnej. Karol Mierzejewski pracował w Komisji Apropowizacyjnej, której prezesował i Komisji Oświatowej⁷.

W kwietniu 1919 roku zaczął organizować się w Płocku Związek Ludowo-Narodowy w której działalność włączyli się wiejskie⁸. Od początku w prace ZLN zaangażowanych było wielu członków rodzin wiejskich powiatu płockiego. Wśród nich wymienić można takie postacie jak: Wincenty Orzeszkowski z Leszczyna Szlacheckiego, Stanisław Waśniewski z Goślic, Józef Kleniewski z Jączewa, Władysław Płoski z Nagórek, Stefan Różycki z Bądkowa Jeziornego i Winnicy, Władysław Rutkowski z Krzykos i Turowa, Edward Zakrzewski z Majk rozwijający pracę w 5 gminach, Zofia Dziewanowska z Grodkowa, Józef Wernik z Jączewa, Czesław Grabowski z Kędzierzyna, Kazimierz Gościcki z Lelic, Witold Waśniewski z Karwowa, Maria Jaroszevska właścicielka majątku Brody Wielkie i Małe⁹. W Sierpcu w działalność ZLN zaangażowani

gazowani byli ziemianie: Stanisław Ożarowski z Borkowa, Zygmunt Umiński z Dziembakowa, Leopold Dramiński z Uniecka, Bronisław Giżyński. W powiecie płońskim aktywnie działali w ZLN ziemianie: Stefan Sokółowski z Dalanówka i Janina Czarnowska z Kroczewa. W powiecie ciechanowskim oraz sąsiednich mławskim i przasnyskim pierwszoplanową rolę odgrywali Michał Bojanowski i Zygmunt Choromański¹⁰.

Związek Ludowo-Narodowy zdynamizował swoją działalność przed zbliżającymi się na jesieni 1922 roku wyborami do Sejmu wstępując do niego pod nazwą Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej popierany między innymi przez Związek Ziemian¹¹. Ziemianstwo popierało mocno Narodową Demokrację chociaż nie było też wobec niej bezkrytyczne. Eugeniusz Kłoczowski – ziemianin z powiatu przasnyskiego wspominał: „Sam byłem zdecydowany popierać narodowców, choć i w nich widziałem sporo koftunerii i stawiania interesów partii, ponad interesy kraju”¹².

Listę tego bloku w okręgu płońskim otwierał Karol Mierzejewski, drugie miejsce zajmował Tadeusz Świecki. Rekomendacje jako kandydata uzyskał on od Zarządu Głównego Związku Ziemian w Warszawie. W czasie kampanii wyborczej ChZJN odżegnywał się od wszelkich ideologii partyjnych. Ekspozowano za to ideę rządów opartych na zasadach chrześcijańskich, z chrześcijańskim szkolnictwem oraz walkę z wpływami żydowskimi. Karol Mierzejewski zachęcał do głosowania na ChZJN podkreślając, że rząd powinien tworzyć warunki do swobodnego rozwoju życia gospodarczego a państwo pełnić jedynie rolę regulatora. Jednoznacznie kandydatów Narodowej Demokracji popierało też ziemianstwo.

Na łamach Dziennika Płockiego do głosowania na listę narodową zachęcał ziemianin Kazimierz Gościcki¹³.

W wyborach 5 listopada 1922 roku mandat poselski uzyskali spośród ziemian: Tadeusz Świecki i Karol Mierzejewski. Michał Bojanowski tym razem został senatorem. Ziemianie ogółem stanowili w Sejmie zaledwie 3 % a w Senacie 13,5 % składu. Tadeusz Świecki pracował w Komisji Rolnej i Reform Rolnych oraz zastępco w Skarbowej i Ochrony Pracy. Michał Bojanowski w senackiej Komisji Administracyjnej. Po wyborze na posła Tadeusza Świeckiego ziemianie dobrzyńscy ufundowali mu w jego majątku Radomice telefon, a w Płocku ufundowano z inicjatywy ks. Ignacego Lasockiego stypendium dla „słuchaczy wyższych zakładów naukowych” im. Tadeusza Świeckiego¹⁴. Posłem na Sejm został także związany z Warszawą ale posiadający majątek Gośclice w powiecie płońskim Jerzy Gościcki. Wybrany został z listy nr 8 i wstąpił do Klubu Sejmowego ZLN. Pracował w Komisjach Przemysłowo-

Handlowej i Skarbowej. Z kolei Karol Mierzejewski pracował w Komisjach: Drożyznianej i Oświatowej. Na forum Sejmu zabierał głos w sprawie ustawy o wyrównaniu opłat stemplowych oraz gmachu szkolnego w Sierpcu¹⁵.

Po wyborach środowisko narodowe rozgrzewały wybory prezydenckie. Płoccy działacze włączyli się w nagonkę antysemitką. Na łamach „Dziennika Płockiego” pojawiły się artykuły o tematyce antyżydowskiej. Prezes płockiego oddziału Związku Ziemian i członek ZLN Tadeusz Sułowski po wyborze na prezydenta Gabriela Narutowicza wypowiadał się w tonie antysemitkim¹⁶. Po zabójstwie Gabriela Narutowicza głosy te zaczęto tonować, a na początku 1923 roku Tadeusz Świecki i liderzy endeccy zaczęli minimalizować niechlubną rolę ZLN w tych wydarzeniach całą winę składając na barki lewicy¹⁷.

Na Mazowszu Płockim poglądy przywódców ziemiańskich i zarazem endeckich na tym terenie nie zawsze pokrywały się z ogólną linią partii. Jednym z jej wyznaczników był stosunek do reformy rolnej. Tadeusz Świecki czołowy działacz i zarazem Prezes Związku Ludowo-Narodowego w okręgu płońskim skrytykował uchwałę o reformie rolnej 1919 roku uważając, że: „zmierza do zlikwidowania wyższego państwowotwórczego intelektu na wsi (...) Zasada odbierania (niemal bez wynagrodzenia, co zmienia dopiero Konstytucja) wprowadziła ferment moralny niemal we wszystkie stosunki państwowe, przy nieustalonym i podważonym przez wojnę poczuciu cudzej własności”¹⁸.

Prace nad reformą rolną nabrały przyspieszenia po zawarciu przez ZLN i PSL „Paktu lanckorońskiego” w 1923 roku. Przeciwno jej wypowiadali się ziemianie Mazowsza Płockiego. Tadeusz Świecki znalazł się w skromnej szóstosobowej grupie posłów ZLN, którzy głosowali przeciwko ustawie o parcelacji i reformie rolnej uchwalonej 20 lipca 1925 roku. Drugi poseł związany z warstwą ziemiańską – Karol Mierzejewski opowiedział się za reformą¹⁹. W marcu 1926 roku Zarząd Główny Związku Ziemian postanowił postawić przed Sądem Obywatelskim posłów, którzy głosowali za reformą rolną lub wstrzymali się od głosu. Ciekawe było tutaj zachowanie Tadeusza Świeckiego, który wyszedł z posiedzenia Zarządu mimo, że głosował po linii Związku Ziemian²⁰.

Sytuacja polityczna ziemianstwa Mazowsza Płockiego uległa zmianie po przewrocie majowym. Przerwane wtedy zostały zamierzenia zjednoczenia ruchu konserwatywnego w ramach Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego. Partia ta skupiona wokół ks. Maurycego Zamoyckiego i ks. Witolda Czartoryskiego krytycznie odniosła się do zamachu majowego choć jednocześnie zaczęła szukać porozumienia z sa-

nacją. Część ziemian poparła wprowadzony przez Piłsudskiego system rządów. Po spotkaniu Józefa Piłsudskiego dnia 2 października 1926 roku w Nieświeżu u księcia Albrechta Radziwiłła z przedstawicielami elity ziemiańskiej rozpoczął się proces weryfikacji poglądów tej warstwy i osłabiania wpływów ZLN. Ziemianie pozytywnie nastawieni do Marszałka utworzyli Organizację Zachowawczej Pracy Państwowej. Stronnictwo Pracy Narodowej wycofało się z potępienia zamachu a SChN zostało przez piłsudczyków rozbite²¹. Do współpracy z rządem przekonywał również Walery Stawek spotykając się z ziemianami w Dzikowie, Jabłonowie, na Pomorzu, w Wielkopolsce²². Ziemianie zaczęli się skłaniać w kierunku sanacji.

Eugeniusz Kłoczowski wspominał, że przed zamachem majowym wielu ziemian z terenu Mazowsza szanowało Józefa Piłsudskiego a wielu nawet go wielbiło. Wśród nich był Bartłomiej Bojanowski z Wiśniewa. Wspomniany już Eugeniusz Kłoczowski pisał: „Ojciec Bartłomieja, przeczny pan Ignacy Bojanowski z Gruduska, był gorącym zwolennikiem Dmowskiego, ale z synem jałowych dysput o osobę Piłsudskiego nie prowadził, sam Marszałka ceniał”²³. Jednocześnie na wieść o przewrocie majowym żona Kłoczowskiego – Irena według jego wspomnień: „zerwała portret Piłsudskiego wiszący w kancelarii, porwała go, pocięta na drobne kawałki i wrzuciła do pieca (...). Ja byłem wewnętrznie zgryziony i jak najostrożniej nastawiony przeciw gwałtowi, przeciw łamaniu konstytucji”²⁴.

Na Mazowszu Płockim pod koniec 1926 roku wśród ziemian ścierały się wpływy Obozu Wielkiej Polski, Związku Ludowo Narodowego, Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego, Chrześcijańskiej Demokracji i Stronnictwa Zachowawczego. Ziemianstwo zaczęło zbliżać się do idei silnego rządu. W powiecie ciechanowskim na przykład ziemianie podjęli próby nawiązania bliższych kontaktów z korpusem oficerskim 11 Pułku Ułanów z Ciechanowa²⁵. W grudniu 1926 roku odbyło się szereg zjazdów ZLN w powiatach płońskim, płockim, mławskim i sierpeckim. Na wiecu w Sierpcu poseł Karol Mierzejewski skrytykował politykę personalną rządu oraz uznał, że deklaracja Radziwiłła w Nieświeżu miała tło polityczne²⁶.

Ziemianie współtworzyli również organizacje o charakterze paramilitarnym. W 1926 roku powstała w Płocku Straż Narodowa pozostająca pod wpływami Narodowej Demokracji. W jej deklaracji programowej można przeczytać m.in.: „Celem Straży Narodowej jest: a) troska o całość i niepodległość Państwa Polskiego i utrwalanie w Państwie Polskim zasad państwowotwórczych i praworządnych, b) uświadomienie i zabezpieczenie państwa przed anarchią, szerzoną

przez żywioły destrukcyjne”. Cele te Straż chciała osiągnąć między innymi poprzez: „urządzenie odczytów, zjazdów, kursów, wieców, poprzez organizowanie względnie popieranie wśród członków sportów ćwiczeń gimnastycznych, wycieczek, itp.”. Organizacjami współdziałającymi ze Strażą miały być m.in.: Stowarzyszenia i Związki Dowborczyków, „Sokół”, Bractwo Strzelców Kurkowych i Legia Obrony Konstytucji²⁷.

W Sierpcu istniał oddział Straży Narodowej, którego członkami byli ziemianie zbierający się na zebrania w majątkach i utrzymujący łączność z Warszawą. W Płocku oddział tej organizacji składał się głównie z inteligencji (około 100 osób). Celem jej było przeciwdziałanie „czynnikom wywrotowym”. Zamierzali też potążyć się z OWP. W Płocku powołano ją do życia 13 grudnia 1926 roku. Skarbnikiem płockiego oddziału był ziemianin Paweł Nieniewski pełniący wtedy funkcję prezesa Płockiego Oddziału Banku Ziemiańskiego. Jednym z głównych działaczy Płockiego Koła Straży Narodowej był ziemianin Kazimierz Gościcki – właściciel Lelic²⁸. W powiecie przasnyskim Straż Narodowa również cieszyła się dużym poparciem ziemian. W skład zarządu powiatowego weszli przedstawiciele tej warstwy: Józef Holnicki-Szulc i Kazimierz Sokolnicki. W powiecie ciechanowskim Naczelnikiem Straży Narodowej był Bolestaw Bojanowski, z kolei w powiecie mławskim przyjęto do Straży kilku ziemian – członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” jako członków popierających²⁹. Ponieważ organizacja ta tworzyła bojówki ćwiczące się we władaniu bronią władze sanacyjne rozwiązywały oddziały Straży Narodowej w 1927 roku³⁰.

Ziemianie Mazowsza Płockiego zaangażowani byli także w działalność Ruchu Monarchistycznego. W 1925 roku powstała Monarchistyczna Organizacja Wszechstanowa. Podnosiła ona postulat ustanowienia dziedzicznej monarchii oraz realizacji reformy rolnej w ramach której ziemianie otrzymaliby odszkodowanie w akcjach państwowych przedsiębiorstw. MOW krytykowała BBWR, ale jednocześnie otaczała kultem Józefa Piłsudskiego. W powiecie ciechanowskim na początku 1927 roku zaangażowany w jego działalność był współwłaściciel majątku Sońsk – Artur Putjatycki oraz Jerzy Żarnowski – właściciel majątku Młock³¹.

W roku 1927 po zebraniach ZLN w Mławie, Płocku i Przasnyszu, na których przemawiał Tadeusz Świecki wielu ziemian stało jeszcze na stanowisku popierania Endecji. W powiecie przasnyskim na czele Zarządu Powiatowego ZLN stał ziemianin Kazimierz Czarnowski. Na początku 1927 roku ziemianie byli zdezorientowani sytuacją polityczną tocząc dyskusje polityczne na

zebraniach Związków Ziemiaków. Część z nich zaczęła z sympatią odnosić się do Józefa Piłsudskiego. Wpływy straciło Stronnictwo Zachowawcze a nadal wśród ziemian utrzymywała się popularność Chadecji i Endecji. Największą aktywność ZLN dało się zauważyć w powiecie ciechanowskim i płońskim podczas gdy w powiatach płońskim, sierpeckim i przasnyskim jego działalność zamarła³².

Przed wyborami w marcu 1928 roku kierunek polityczny ziemian wyznaczała Rada Naczelna Organizacji Ziemiańskich i Partii Konserwatywnych. Większość ziemian jednak niechętnie angażowała się w politykę czekając na wskazówki idące „z góry” i uzależniając swoje zdanie od polityki jaką aktualnie realizował Józef Piłsudski³³. Po spotkaniu z Walerym Sławkiem w Dziukowie w dniach 14–16 września 1927 roku pierchły nadzieje ziemian na samodzielne wystartowanie do Sejmu a ziemiańskie stronnictwa konserwatywne opowiedziały się po stronie BBWR. Doszło również do rozłamu w Stronnictwie Chrześcijańsko Narodowym. Wyłoniło się z niego Stronnictwo Chrześcijańsko-Rolnicze, które uzyskało poparcie Związku Ziemiaków. Skupiło się w nim ziemianstwo, które opowiedziało się ostatecznie po stronie Piłsudskiego³⁴.

Stopniowo poprzez oddziaływanie na wybitniejszych przedstawicieli ziemian wpływy wśród nich coraz bardziej zdobywała sanacja. Ziemianie płocki po dyskusjach, spotkaniach i naradach w tonie Okręgowych Towarzystw Rolniczych stopniowo zaczęli przechodzić na stronę rządu. W listopadzie 1927 w majątku Tupadły u Henryka Waśniewskiego w powiecie płońskim tamtejsze ziemiańskie Koło Porad Sąsiedzkich udzieliło poparcia rządowi.

W powiecie ciechanowskim sympatie dla rządu wzrosły po zjeździe w Luberadzu dnia 18 grudnia 1927 roku na którym ziemianie spotkali się z Walerym Sławkiem i Józefem Targowskim. Poparcia rządowi udzieliło również ziemianstwo mławskie. Płoński oddział Związku Ziemiaków na kandydatów do parlamentu wysunął Lecha Rościszewskiego sympatyka Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego do Sejmu i konserwatystę Kajetana Piechowskiego do Senatu. Na stronę BBWR przeszedł również jeden z czołowych działaczy ziemiańskich w powiecie przasnyskim Józef Holnicki-Szulc, wybrany do sejmiku powiatowego³⁵.

Narodowa Demokracja przed wyborami stanęła do walki pod nazwą Komitet Katolicko-Narodowy (nazywana też Blokiem Katolicko-Narodowym) razem z Obozem Wielkiej Polski i Stronnictwem Chrześcijańsko-Narodowym. W Ciechanowie wielkim zaskoczeniem była odmowa ziemian płacenia składek na cele wyborcze tego obozu. Bardzo dużym osłabieniem tej

formacji w tym rejonie było przejście wpływowego i znanego ziemianina Zygmunta Chormańskiego do współpracy z rządem a także odmowa kandydowania przez Stanisława Bojanowskiego oraz Michała Bojanowskiego, który tłumaczył się tym, że do Senatu startuje z Warszawy. Pierwszoplanowym politykiem ziemiańskim został prezes ciechanowskiego oddziału Związku Ziemiaków Wacław Szujski z Kraszewa – współzałożyciel w Ciechanowie Powiatowego Komitetu Zjednoczenia Gospodarczego dla Współpracy z Rządem. W powiecie mławskim ziemianstwo oficjalnie opowiedziało się za BBWR a skrycie popierało ND wykazując dużą dezorientację i wyczekując na sygnał władz ziemiańskich³⁶.

W Płocku powołując się na list pasterski biskupów lider obozu narodowego Tadeusz Świecki głosił hasła Polskiej katolickiej, rządzonej przez Polaków, a za główną drogę i ideały uważał polskość i katolicyzm. W wyborach 1928 roku z listy narodowej oprócz niego startował także Karol Mierzejewski. Blok ten uzyskał poparcie części ziemianstwa choć niektórzy zwrócili się już w stronę BBWR. Endecja zaczęła tracić wpływy w Towarzystwach Rolniczych. Prezes OTR w Płocku odmówił wynajęcia sali na zebranie ZLN twierdząc, że Towarzystwo jest organizacją apolityczną. Za współpracą z rządem opowiedziało się także większość ziemian powiatu sierpeckiego, a kilku pracowało nawet w Komitecie Powiatowym BBWR. W powiecie płońskim ziemianie zaczęli deklarować sympatie prorządowe choć nadal czekali na instrukcje władz ziemiańskich. Akcję wyborczą BBWR finansował też ciechanowski oddział Związku Ziemiaków³⁷.

Endecja uzyskała znacznie słabszy od poprzedniego wynik wyborczy, a postem na Sejm spośród ziemian został z listy przekształconego z ZLN Stronnictwa Narodowego tylko Tadeusz Świecki. W Sejmie zasiadał w Komisji Ochrony Pracy. Na Mazowszu zwycięstwo odniósł BBWR, który odebrał Endecji sporą ilość głosów w tym ziemiańskich. W Senacie ziemian Mazowsza Płockiego reprezentował Wacław Szujski z Kraszewa w powiecie ciechanowskim, który działał w Kole Gospodarczym Postów i Senatorów BBWR. Na forum Senatu zabierał głos w sprawach rolniczych i działał w senackiej Komisji Regulaminowej³⁸.

W lipcu 1928 roku miała miejsce wizyta prezydenta Ignacego Mościckiego w Płocku i Płońsku. W sprawozdaniu Wydziału Bezpieczeństwa Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego pisano: „Ziemianie gremialnie zgłaszali akces do wszystkich uroczystości i licznie brali w nich udział czy to jako grupa nie zrzeszona, czy pod postacią Związku Ziemiaków, Izby Rolniczej lub Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych. Było to zjawisko ogólne i miało miejsce nawet

w tych powiatach, jak ciechanowski, gdzie prawie wszyscy ziemianie pozostają pod wpływami Stronnictwa Narodowego i dotąd odnosili się bardzo wrogo do poczynań rządu³⁹. Prezydent zwiedził Ognisko Kultury Rolnej „Poświętne” w powiecie płońskim i „Opatówwiec” w powiecie plockim a także Szkołę Rolniczą w Niegłosach. Przyjmowany był też na uroczystym przyjęciu w budynku Towarzystwa Rolniczego w Płocku. Poparcie dla obozu rządowego wyraził prezes Płockiego Towarzystwa Rolniczego Czesław Grabowski. Na spotkaniu z prezydentem Mościckim powiedział on m.in.: „Rozumiemy przytem, że zasada solidarności nakazuje zorganizowanym siłom społecznym mieć pełne zaufanie do przedstawicieli Rządu i współdziałać z administracją Państwową w osiągnięciu jednego wielkiego celu podniesienia mocy i majestatu Najjaśniejszej Rzeczypospolitej”⁴⁰.

Sympatie części ziemiaństwa plockiego i sierpeckiego kierowały się również w kierunku Monarchistycznej Organizacji Wszelchstanowej. W styczniu 1929 roku Radę Naczelną MOW tworzyli ziemianin Czesław Grabowski z Kędzierzyna oraz ksiądz hrabia Karol Stadnicki, właściciel Staroźreb i Woronic w powiecie plockim. W marcu 1929 roku do plockiego MOW przystąpił zasłużony działacz narodowy Franciszek Wybult. Organizacja rozeszła do ziemian okólnik z prośbą o wsparcie finansowe oraz wysłała ziemian: Czesława Grabowskiego i Stefana Waśniewskiego na pertraktację z plockimi konserwatystami⁴¹.

W wyniku zmian politycznych ziemianie porzucili gremialnie obóz narodowy i kierując się własnym interesem przeszli do sanacji. Dnia 23 lutego 1929 roku powstało prosanacyjne Stronnictwo Chrześcijańsko-Rolnicze stawiające sobie za cel pozyskiwać zwolenników wśród średniej i większej własności rolnej oraz przyciągnąć zwolenników Stronnictwa Narodowego. SChR powołało do życia Okręgowy Związek Pracodawców i Pracowników RP oraz przejęło należący do SN „Dziennik Płocki”. Zarząd Stronnictwa tworzyli prawie wyłącznie ziemianie. Prezesem został Kazimierz Grodzicki z Sokotowa w powiecie włocławskim, pierwszym wiceprezesem Czesław Grabowski z Kędzierzyna w powiecie plockim (prezes MOW), drugim wiceprezesem Stanisław Piwnicki z Sikorza w powiecie plockim, sekretarzem Wiktor Przecławski z Płocka. Członkami zarządu zostali: Adolf Buchowiecki z Czerniewic w powiecie rawskim, Zdzisław Boski z Czerniewa w powiecie łowickim, Bohdan Chełmicki z Kowalek w powiecie rypińskim, Karol Grabowski z Setropia w powiecie plockim, Witold Jarociński z Sudrag w powiecie sierpeckim, Stefan Sokółowski z Dalanówka w powiecie płońskim i Wacław Szujski z Kraszewa w powiecie ciechanowskim. Jednocześnie ze Stronnictwa Narodowego

odszedł bardzo znany i wpływowy w całym województwie warszawskim Kazimierz Dziewanowski z Grodkowa⁴². W wyniku tych zmian większość ziemiańskich działaczy społecznych i politycznych znalazła się w obozie rządowym. W dniu 26 lipca 1929 roku odbył się w Płocku Zjazd Powiatowy członków i sympatyków SChR. Przewodził mu ówczesny Prezes Płockiego Oddziału Związku Ziemiań Stanisław Piwnicki z Sikorza, jednocześnie prezes Warszawskiego Zarządu Wojewódzkiego. W zjeździe uczestniczył również senator Wacław Szujski – ziemianin z Kraszewa w powiecie ciechanowskim oraz Henryk Łubieński – sekretarz generalny Stronnictwa. Wybrano zarząd na czele którego stanął Jan Karczewski z Drobina. Przyjęto też jednogłośnie rezolucję wyrażającą całkowite zaufanie rządowi⁴³. W 1930 roku SChR w powiecie plockim liczyło 16 kół, zarząd łącznie z mężami zaufania liczył 117 osób a zarejestrowane były 543 osoby⁴⁴.

Partia ta na Mazowszu Płockim zdynamizowała działalność przed wyborami 1930 roku. Dnia 28 września tego roku na zebraniu przedwyborczym w Płońsku w którym brało udział około 300 osób program i zadania SChR wyjaśnił Jan Karczewski z Drobina. Krytykował „złubne skutki socjalistycznej myśli prawodawczej”, które legły u podstaw odrodzonej Polski, scharakteryzował sytuację gospodarczą i polityczną i zachęcał do popierania rządu Józefa Piłsudskiego jako dającego najlepszą gwarancję poprawy sytuacji. Uchwalono rezolucję wzywającą rolników do wstępowania do SChR oraz potępiono zakusy niemieckie na ziemie polskie. Dnia 7 października 1930 roku odbyło się zebranie Zarządu i ważniejszych działaczy Stronnictwa w liczbie 60 osób. Spotkanie miało na celu ustalenie kandydatów na posłów i senatorów tego ugrupowania. Z powiatu plockiego zostali nimi: Jan Karczewski, Stefan Mieczkowski i Karol Grabowski. Z powiatu płońskiego ziemianin Jan Cichocki i rolnik Mieczysław Calak. Z powiatu sierpeckiego ziemianin Jan Podczaski i chłop Józef Kraszewski. Z kolei w skład komitetu wyborczego tej partii mającego współdziałać z BBWR weszli ziemianie: Leopold Dramiński z powiatu sierpeckiego, Chamski i Żołędziowski, z powiatu płońskiego, Stefan Mieczkowski i Karol Grabowski z powiatu plockiego⁴⁵.

Do przejścia wpływów politycznych przez sanację doszło również w organizacjach rolniczych Mazowsza Płockiego wcześniej zdominowanych przez Narodową Demokrację. Dnia 7 września 1929 roku w lokalu Towarzystwa Rolniczego w Płońsku odbyło się zebranie unifikacyjne zdominowanego przez ziemian Okręgowego Towarzystwa Rolniczego i Okręgowego Związku Kółek Rolniczych. Wybrano nowy zarząd w którym znaleźli się zwolennicy Stronnictwa Naro-

dowego. Do podobnej unifikacji doszło w Sierpcu w dniu 3 września 1929 roku. Nowa organizacja przyjęła nazwę Okręgowe Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych (OTO i KR)⁴⁶. W Płocku mimo antyunifikacyjnych działań działaczy PSL „Wyzwolenie” i Stronnictwa Chłopskiego Józefa Białoskórskiego i Bolesława Mańkowskiego a także prezesa Okręgowego Związku Kółek Rolniczych Lutyńskiego dokonano unifikacji dnia 8 listopada 1929 roku przyjmując bez zastrzeżeń statut nowej organizacji OTO i KR w Płocku⁴⁷. Dnia 13 lutego 1930 roku odbył się w lokalu płockiego Towarzystwa Rolniczego zjazd delegatów OTO i KR powiatu płockiego, które pozostawało już wtedy pod wpływami BBWR. Zebraniu przewodniczył ziemianin i ówczesny prezes – Jan Karczewski z Drobina. Przyjęto na nim sprawozdanie za rok 1930 i dyskutowano nad budżetem na rok 1931, a także dokonano wyboru nowej Rady⁴⁸.

W Stronnictwie Narodowym pozostali nieliczni ziemianie. Na Kongres Stronnictwa do Poznania w dniu 3 sierpnia 1929 roku wydelegowany został Karol Mierzejewski, który uzyskał zadanie odbudowania szeregów partyjnych powiatu płockiego. Po wyborze na posła Tadeusz Świecki przeniósł się do Warszawy. Karol Mierzejewski osiadł w swoim majątku Żerniki pod Płockiem. W latach 30. w Stronnictwie Narodowym w okręgu płockim wśród 361 członków pozostało tylko kilku ziemian. Wśród nich byli: Karol Mierzejewski, Tadeusz Świecki, Władysław Płoski a także Kazimierz i Władysław Rutkowsy⁴⁹.

W powiecie ciechanowskim działali w Stronnictwie Narodowym ziemianie: Ignacy i Michał Bojanowscy oraz Michał Smoliński z Kluszewa urządzając szereg prywatnych zebrań w majątkach i prywatnych mieszkaniach⁵⁰.

W kolejnych wyborach mających się odbyć dnia 16 listopada 1930 Rada Naczelna Organizacji Ziemiańskich stanęła po stronie sił rządowych. Żaden ziemianin z Mazowsza Płockiego nie wszedł do parlamentu z jej listy. Ziemianie płocky drogą zapłacili za koniunkturalne poparcie obozu sanacyjnego. Okazali się przegranymi wyborów.

Nie lepiej przedstawiała się sytuacja ziemian w obozie narodowym. Wybory te postawiły ciechanowskie Stronnictwo Narodowe startujące pod nazwą Listy Narodowej przed problemem znalezienia odpowiednich kandydatów do Sejmu. Jednym z nich został ziemianin Stanisław Bojanowski niezbyt lubiany w Ciechanowie, którego kandydatura przyczyniła się do niższego wyniku wyborczego Listy Narodowej choć i tak Enekcja zaznaczyła przytyk głosów w porównaniu z poprzednimi wyborami, a Bojanowski został posłem. W Sejmie zasiadał w komisjach rolnej i spraw zagranicznych⁵¹. W powiecie sierpeckim

agitację na rzecz Stronnictwa Narodowego wśród ziemian prowadził Kazimierz Wiśniewski z Piastowa – komisarz wyborczy tej partii. Ziemiaństwo okręgu płockiego przystępowało do wyborów rozbite na zwolenników sanacji i Narodowej Demokracji⁵².

Powtórzone w okręgu płockim „wybory brzeskie” w roku 1931 przeprowadzone w atmosferze nacisków sanacyjnych i fałszerstw spowodowały uzyskanie mandatu posła przez ówczesnego prezesa Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych ziemianina Władysława Rutkowskiego z Krzykos. Na listę narodo-demokratyczną oddano 23% głosów w okręgu⁵³. Z kolei z okręgu nr 8 posłem III kadencji z ramienia SN został też Henryk Kakowski – właściciel 70 hektarowego majątku Chrostowo-Bronki w powiecie przasnyskim, który rozwijał agitację w powiatach mławskim i przasnyskim⁵⁴.

Z listy BBWR startował i został posłem w „płockim” okręgu Jan Rudowski – ziemianin z powiatu rypińskiego, odpowiedzialny m.in. za unifikację OTR z Kółkami Rolniczymi w tym powiecie⁵⁵.

W latach 30. w działalności Stronnictwa Narodowego zaznaczyła się aktywność posłów tej partii: Władysława Rutkowskiego z okręgu płockiego i Stanisława Bojanowskiego z okręgu ciechanowskiego będącego jednocześnie prezesem Zarządu Powiatowego tej partii. W trakcie spotkań omawiano bieżące sprawy polityczne oraz gospodarcze szczególnie wobec nasilającego się kryzysu. Na zebraniach w Przasnyszu w styczniu 1931 roku protestowano także przeciwko uwięzieniu posłów w Brześciu⁵⁶.

Poseł Władysław Rutkowski wykazywał się aktywnością w terenie organizując spotkania, krytykując rząd oraz nawołując do organizowania kół OWP i SN. Po przegranych dla ziemiańskich zwolenników sanacji wyborach już w roku 1932 według sprawozdań Wydziału Bezpieczeństwa Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego ziemiaństwo zaczęło koniunkturalnie kierować swoje sympatie ponownie w stronę Narodowej Demokracji. Pogłębiający się kryzys spowodował niezadowolenie ziemian z polityki rządu. Władysław Rutkowski starał się to wykorzystać agitując wśród ziemian za wstrzymaniem sprzedaży zboża i płacenia podatków, wstrzymaniem się od zakupów produktów przemysłowych i spłaty długów prywatnych. Do strajku zbożowego starał się przyciągnąć ówczesnego prezesa OTO i KR Czesława Grabowskiego. Ziemianie akcentując swoje niezadowolenie przeciwko polityce rolnej rządu demonstracyjnie jeździli III klasą PKP⁵⁷.

Przed wyborami 1935 roku Stronnictwo Narodowe starało się nawiązać współpracę z Akcją Katolicką. W zamian za poparcie przez duchowieństwo Stronnictwo Narodowe proponowało

kandydaturę poselską ziemianinowi Stanisławowi Żórawskiemu – ówczesnemu prezesowi Katolickiego Stowarzyszenia Mężów⁵⁸.

Środowisko narodowe zaczęło także akcję bojkotu sklepów żydowskich. Zachęcali do tego na zebraniach młodych narodowców w Drobinie Władysław Rutkowski oraz Stanisław Bojanowski w Grudusku. Przejawiała się ona pikietowaniem sklepów żydowskich i odsyłaniem kupujących do tych, których właścicielami byli chrześcijanie. W Płocku bojówka Sekcji Młodych SN uzbrojona w gumowe pałki siłą kierowała do sklepów chrześcijańskich dopuszczając się licznych ekscesów⁵⁹. W dniu 14 czerwca 1936 roku na zjeździe prezesów i kół Stronnictwa Narodowego Władysław Rutkowski krytykował ostro obóz rządowy. Potępił go szczególnie za zwalczanie ruchu narodowego. Zdaniem Rutkowskiego ataki sanacji na SN otwierały drogę do zwycięstwa komunizmu. Zarzucił jej również współpracę z masonerią, dzięki czemu dopuszczalne były ataki na Kościół katolicki⁶⁰.

Dotychczasowi przywódcy – Tadeusz Świecki i Karol Mierzejewski zrezygnowali z działalności politycznej ograniczając się do wygłaszania odczytów i publikacji. Tadeusz Świecki wydał w 1936 roku broszurę pt: „Przesilenie społeczno-gospodarcze w świetle praw moralnych organicznego rozwoju” w której zawarł swoje najważniejsze poglądy na tematy społeczne, polityczne, religijne i ekonomiczne. Poglądy przez niego prezentowane w tym czasie przeanalizowane przez znawcę tej problematyki Andrzeja Dwojnycha dowodzą, że miał bardzo sprecyzowane poglądy na temat wszystkich najważniejszych idei politycznych i gospodarczych funkcjonujących w tamtym czasie. Pojawiał się w nich również antysemityzm. Tadeusz Świecki oskarżał Żydów o zdobywanie wpływów politycznych dzięki pieniądзом i bankowości. Zarzucał im przynależność do masonerii i destrukcyjne oddziaływanie na robotników poprzez ideologię socjalistyczną⁶¹.

Działalność ziemian w Stronnictwie Narodowym ograniczyła się już tylko do działań obstrukcyjnych wobec sanacji oraz organizowania bojkotu handlu żydowskiego. Stanisław Bojanowski rozwijał akcję wstrzymywania się od udziału w wyborach delegatów do okręgowego zgromadzenia wyborczego opanowanych przez sanację. Przeciwno praktykom BBWR na posiedzeniu Wydziału Powiatowego Sejmiku Ciechanowskiego protestowali ziemianie i członkowie Stronnictwa Narodowego Jan Bojanowski i Stanisław Milewski. W roku 1938 ciechanowskie Stronnictwo Narodowe pod przewodnictwem Stanisława Bojanowskiego zorganizowało obchody 18-lecia „cudu nad Wisłą” w ramach których odbył się pochód po hasłami „walki z masonerią i żydo-kmuną”, krytykowano rząd i Pił-

sudskiego. Ziemianie nadal pozostawali liderami Narodowej Demokracji w powiecie ciechanowskim, płońskim i przasnyskim. W tym pierwszym był nim wymieniony wyżej Stanisław Bojanowski, w drugim Tadeusz Barciński – syn właściciela majątku Baboszewo.

W powiecie przasnyskim liderem Stronnictwa Narodowego został właściciel Rostkowa Kazimierz Czarnowski, skazany na dwa miesiące aresztu za organizację bojkotu wyborów 1938 roku. Na zjeździe partyjnym w roku 1936 było u niego 700 osób. Dwa lata później na podobnym spotkaniu w majątku Dzierzgowo Tadeusza Reinharda już tylko 150 osób⁶².

Dnia 21 lutego 1937 roku ogłoszona została przez płk. Adama Koca deklaracja ideowa Obozu Zjednoczenia Narodowego. Ziemiaństwo ustosunkowało się do niej przychylnie.

W skład władz tymczasowych Sektora Wiejskiego OZN powiatu płońskiego wszedł Aleksander Orłowski właściciel majątku Skrzyńki⁶³.

Podsumowując należy stwierdzić, że w okresie międzywojennym ziemianie Mazowsza Płockiego popierali opcje polityczne najbardziej dbające o ich interesy. Początkowo był to Związek Ludowo-Narodowy. Związani z nim politycy ziemiańscy: Tadeusz Świecki, Karol Mierzejewski, Stanisław i Michał Bojanowscy odgrywali pierwszoplanową rolę polityczną na Mazowszu Płockim. Wymienieni politycy pozostali wierni Narodowej Demokracji. Większość ziemian jednak zachowywała się koniunkturalnie. Ogół większych właścicieli Mazowsza Płockiego był przeciwny reformie rolnej, a ich poglądy wpisywały się w hasła głoszone przez organizacje ziemiańskie. Po rozczarowaniu jakie postawa ZLN przyniosła ziemianom po uchwaleniu reformy rolnej ziemianie płoccy zwrócili się w kierunku Józefa Piłsudskiego. Po przewrocie majowym wyrazem ich koniunkturalizmu było Stronnictwo Chrześcijańsko-Rolnicze, które opowiedziało się za obozem rządowym. Za swoją postawę ziemianie zapłacili wysoką cenę, ponieważ partia ta nie odegrała poważniejszej roli politycznej. Po porażce ziemian w obozie sanacyjnym ich sympatie ponownie zaczęły kierować się w stronę Narodowej Demokracji.

W latach 30. liderzy tacy jak Tadeusz Świecki i Karol Mierzejewski zrezygnowali z działalności politycznej a rolę przywódców przejęli przedstawiciele inteligencji. Dużą rolę nadal odgrywali ziemianie – Władysław Rutkowski i Stanisław Bojanowski. We dworach organizowano czasem zjazdy partyjne, ale w Stronnictwie Narodowym pozostała już jednak garstka ziemian. Pod koniec okresu międzywojennego ziemiaństwo Mazowsza Płockiego podobnie jak ziemiaństwo polskie straciło zupełnie wpływy i wykazywało bierność polityczną.

- ¹ J. Jachymek, *Stosunek ruchu ludowego do innych ruchów politycznych [w:] Sojusznicy i przeciwnicy ruchu ludowego 1895–1995*, red. J. Jachymek, Lublin 1996, s. 31; A. Zakrzewski, *Wincenty Witos*, Warszawa 1985, s. 34.
- ² R. Wapiński, *Narodowa Demokracja 1893–1939*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1980, s. 218–219.
- ³ Na potrzeby niniejszego artykułu Mazowsze Płockie traktuje jako obszar powiatów: płockiego, sierpeckiego, płońskiego, ciechanowskiego, mławskiego i przasnyskiego.
- ⁴ Kandydatury poselskie, „Kurier Płocki” 1918, nr 296, z 29 grudnia, s. 1.; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie w latach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932, s. 308–309; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka w okresie międzywojennym [w:] Dzieje Płocka t. II, Dzieje miasta w latach 1793–1945*, red. M. Krajewski, Płock 2006, s. 462–465; tenże, *Obraz polityczny i społeczno-gospodarczy Mazowsza po odzyskaniu niepodległości (1918–1939) [w] Mazowsze w dwudziestolecie międzywojennym (w granicach województwa warszawskiego)*, red. A. Stawarz, Warszawa 1998, s. 18; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji w Płocku w latach 1919–1939 (cz. I)*; „Notatki Płockie” 2007, nr 1, s. 20.
- ⁵ Ć. Gołębiowski, *Wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. w Płocku i Okręgu Płockim (cz. I)*, „Notatki Płockie” 1999, nr 2, s. 25; tenże, *Wybory... (cz. II)*, „Notatki Płockie” 1999, nr 3, s. 25.
- ⁶ R. Waleczczak, *Przasnysz i powiat przasnyski w latach 1866–1939. Zarys dziejów*, Przasnysz 1999, s. 241; B. Gałka, *Ziemiaństwo w parlamencie II Rzeczypospolitej*, Toruń 2000, s. 23; J. Lutyńska, *Bojanowski Michał Ignacy h. Junosza [w:] Ziemiaństwo polscy XX wieku. Słownik biograficzny. Część I*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1999, s. 20.
- ⁷ *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, red. H. Mościcki, W. Dzwonkowski, Warszawa 1928, s. 101; B. Gałka, *Ziemiaństwo w parlamencie...*, s. 23–24; J. Lutyńska, *Bojanowski Michał Ignacy...* s. 20; R. Waleczczak, *Przasnysz...*, s. 241.
- ⁸ *Na zebraniu w dniu 16 kwietnia 1919 roku do zarządu tej partii weszli m.in. ziemianie: Tadeusz Świecki i Kazimierz Dziewanowski, który wchodził w skład Komisji Rewizyjnej. W dniu 4 maja 1919 roku odbył się Zjazd Założycielski ZLN. Płock stał się siedzibą okręgu obejmującego powiaty: płocki, sierpecki, lipnowski, rypiński i płoński. Na czele Zarządu Okręgowego stanął Tadeusz Świecki a w gremiach kierowniczych znalazł się również inny ziemianin – Tadeusz Sułowski z Łeksyna w powiecie płockim.* *Związek Ludowo-Narodowy*, „Kurier Płocki” 1918 nr 88, z 18 kwietnia, s. 3.; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 393; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 20–21.
- ⁹ *Związek Ludowo-Narodowy*, „Kronika Ziemi Płockiej” 1919 r. nr 1, s. 10–11.; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 396.; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 21.
- ¹⁰ Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 397.
- ¹¹ L. Hass, *Wpływy ugrupowań politycznych wśród ludności woj. warszawskiego w latach 1919–1922 (w świetle wyborów sejmowych)*, „Rocznik Mazowiecki”, T. IV (1972), s. 134–135.
- ¹² E. Kłoczowski, *Wspomnienia mazowieckiego ziemianina za lata 1897–1951*, Ciechanów 2006, s. 395.
- ¹³ T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 401–402, 405; K. Gościcki, *Zadania polityki*, „Dziennik Płocki” 1922, nr 4 z 2 XI, s. 1.
- ¹⁴ *Parlament...*, s. 116; B. Gałka, *Ziemiaństwo w parlamencie...*, s. 53–54; T. Świecki, F. Wybult, *Mazowsze Płockie...*, s. 413–414; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 22.
- ¹⁵ *Parlament...*, s. 87, 101.
- ¹⁶ T. Sułowski, *Memento*, „Dziennik Płocki”, 1922 r., nr 38 z 13 XII s. 1.
- ¹⁷ R. Wapiński, *Narodowa Demokracja...*, s. 221–222; E. Maj, *Związek Ludowo-Narodowy 1918–1928. Studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin 2000, s. 72–73; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 22–23.
- ¹⁸ T. Świecki, *Sprawa rolna*, „Kurier Płocki” 1921, nr 265, 3 XII, s. 1.
- ¹⁹ *Sprawozdanie z Zebrania poselskiego*, „Dziennik Płocki” 1925, nr 113 z 14 V, s. 2; A. Dwojnych, *Pierwiastki katolickie w koncepcjach ideowo-politycznych Narodowej Demokracji na Mazowszu Płockim*, „Notatki Płockie”, 2004, nr 4, s. 30; tenże, *Endecja na Mazowszu Północnym a Kościół katolicki 1898–1939*, Kraków 2008, s. 215–216; E. Maj, *Związek...*, s. 346.
- ²⁰ W. Mich, *Związek Ziemian w Warszawie (1916–1926). Organizacja i wpływy*, Lublin 2007, s. 429.
- ²¹ S. Rudnicki, *Ziemiaństwo [w:] Społeczeństwo polskie XX wieku*, red. J. Żarnowski, Warszawa 2003, s. 242; P. S. Koś, *Szkice do portretu ziemian polskich XX wieku*, Warszawa 2005, s. 235.
- ²² S. Rudnicki, *Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Rolnicze. Walka ziemian o zdobycie wpływów politycznych [w:] Ziemiaństwo polskie 1795–1945. Zbiór prac o dziejach warstwy i ludzi*, pod red. J. Leskiewiczowej, Warszawa 1985, s. 208–209.
- ²³ E. Kłoczowski, dz. cyt., s. 398.
- ²⁴ Tamże, s. 400–401. Autor wyraźnie stwierdził, że przewrót majowy zniweczył jego sympatię dla Józefa Piłsudskiego, choć wśród ziemian dało się zauważyć pełne nadziei wyczekiwanie, szczególnie wobec nowego prezydenta Mościckiego, który pochodził ze szlachty ciechanowskiej.
- ²⁵ Archiwum Państwowe miasta stołecznego Warszawy (dalej APW), Urząd Wojewódzki Warszawski 1918–1939 (dalej UWW), *Sprawozdania sytuacyjne miesięczne VIII–XII 1926*, sygn. 10, k. 42.
- ²⁶ Tamże, k. 37.
- ²⁷ Statut Stow. „Straż Narodowa”, „Dziennik Płocki” 1926, nr 160, 15 VII, s. 2.
- ²⁸ APW, UWW, sygn. 10, k. 9–10, 44; Tamże, *Sprawozdania tygodniowe 19 IV – 29 VIII 1927*, sygn. 16, k. 49–50.
- ²⁹ Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne za miesiąc I, II, III 1927*, sygn. 12, k. 50; Tamże, *Sprawozdania tygodniowe 19 IV – 29 VIII 1927*, sygn. 16, k. 60.
- ³⁰ M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 24.
- ³¹ APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne za miesiąc I, II, III 1927*, sygn. 12, k. 21; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka...*, s. 483–484.
- ³² APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne za miesiąc I, II, III 1927*, sygn. 12, k. 4, 27, 49; Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu wywrotowego zawodowego i bezp. publicznego II – VII 1927*, sygn. 14, k. 38–39.
- ³³ B. Gałka, *Ziemiaństwo w parlamencie...*, s. 77.
- ³⁴ Tamże, s. 79–80, 84–85; W. Władyka, *Działalność polityczna polskich stronnictw konserwatywnych w latach 1926–1935*, Warszawa–Wrocław 1977, s. 96–97, 98–100; S. Rudnicki, *Ziemiaństwo...*, s. 242.
- ³⁵ APW, UWW, *Sprawozdania tygodniowe VIII–XII 1927 r.*, sygn. 18, k. 619–620, 636, 649; Tamże, sygn. 19, k. 372; Tamże, *Sprawozdania tygodniowe 30 VII – 20 X 1928 r.*, sygn. 27, k. 1.
- ³⁶ Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne od I do V 1928 r.*, sygn. 21, k. 31, 51, 67, 170; J. Szczepański, *Po przewrocie majowym. Życie polityczne Mazowsza w latach 1926–1928*, „Rocznik Mazowiecki” Tom XIX (2007), Warszawa 2007, s. 108; D. Piotrowicz, *Ciechanów w latach Drugiej Rzeczypospolitej*, Ciechanów 1998, s. 183.
- ³⁷ APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne od I do V 1928 r.*, sygn. 21, k. 2–3, 14–15, 31, 97, 99.; T. Świecki, *Stronnictwa i listy kandydatów*, „Dziennik Płocki”, 1928, nr 40 z 17 II, s. 2.; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka...*, s. 484–485; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 25; J. Szczepański, *Po przewrocie...*, s. 111.
- ³⁸ T. K. Rzepeccy, *Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928–1933*, Poznań 1928, s. 189–190, 204, 209; B. Gałka, *Ziemiaństwo w parlamencie...*, s. 85–88, 102–103.
- ³⁹ APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne miesięczne I–VIII 1930 r.*, k. 112.
- ⁴⁰ *Pobył pana prezydenta Rzeczypospolitej Prof. Dr. Ignacego Mościckiego w Płocku*, „Dziennik Płocki” 1928, nr 158, 11 VII, s. 2, tamże, *Mowa prezesa C. Grabowskiego*, s. 3.; *P. Prezydent Rzplitej wśród rolników*, „Rolnik Płocki” 1928, nr 28–29 z 21 VII, s. 1–2; „Mazowsze Płockie i Kujawy” 1928, nr 7, s. 82–89.
- ⁴¹ APW, UWW, *Sprawozdania od I do V 1928 r.*, sygn. 21, k. 98, 117; tamże, sygn. 31, k. 67, 82, 153, 244.
- ⁴² Tamże, sygn. 31, k. 244, 275, 277, 310, 331.
- ⁴³ Tamże, *Sprawozdania tygodniowe*, sygn. 36, k. 232. Stanisław Piwnicki zrzekł się piastowanych stanowisk z powodu złego stanu zdrowia na początku października 1929 roku. Tamże, k. 289.
- ⁴⁴ W zarządzie obok ziemian znaleźli się też chłopi: Jan Karczewski – prezes, Konstanty Chrobociński i Adam Dobraniński – wiceprezesi, Bronisław Chlebowski – sekretarz, Feliks Ambroziewicz – skarbnik, członkowie zarządu: Ludwik Śmiechowski, Jan Chut

- owski, Jan Małkowski, Marian Matusiak, Zygmunt Gorzechowski, Franciszek Radomski i Michał Krawczyk. APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne miesięczne I-VIII 1930 r.*, sygn. 42, k. 117.
- ⁴⁵ Tamże, sygn. 42, k. 95, 185.; tamże, *Sprawozdania tygodniowe 1 IX – 28 XII 1930 r.*, sygn. 46, k. 239.
- ⁴⁶ APW, UWW, *Sprawozdania tygodniowe*, sygn. 36, k. 276, 302.
- ⁴⁷ Tamże, *Sprawozdania tygodniowe V-XII 1929 r.*, sygn. 37, k. 192, 218, 260; *Unifikacja organizacji rolniczych*, „Dziennik Płocki” 1928, nr 218, 20 IX, s. 2.
- ⁴⁸ Większość członków rady było zwolennikami lub członkami pro-sanacyjnego Stronnictwa Chrześcijańsko-Rolniczego (ChR). Wybrano też kilku członków Stronnictwa Narodowego. Wybrano 15 członków Rady OTO i KR na 3 lata. Byli to w większości ziemianie: Wincenty Orzeszkowski (ChR), Tadeusz Gočkowski (bezpartyjny), Czesław Grabowski (ChR), Władysław Rutkowski (SN), Jan Lewicki (ChR – rolnik), Kazimierz Dziewanowski (bezpartyjny), Jan Karczewski (ChR), Ignacy Pawlak (BBWR – rolnik), Maria ki (ChR), Władysław Płoski (SN), Antoni Zaleski (ChR – rolnik), Stefan Mieczkowski (ChR). APW, UWW, *Sprawozdania ze stanu bezpieczeństwa (tygodniowe) 29 XII 1930 – 12 IV 1931*, sygn. 52, k. 188.
- ⁴⁹ APW, UWW, *Sprawozdania tygodniowe*, sygn. 36, k. 231; Archiwum Państwowe w Płocku, Starostwo Powiatowe Płockie 1918–1939, *Wykaz członków Stronnictwa Narodowego*, sygn. 16, k. 8–9.
- ⁵⁰ APW, UWW, sygn. 36, k. 288.
- ⁵¹ Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe 18 I–17 IX 1930 r.*, sygn. 44, k. 440; „Głos Mławski” 1930, nr 29, s. 2; W. Oleńska, *Bojanowski Stanisław h. Junosza [w:] Ziemianie polscy XX wieku. Słownik biograficzny. Część I*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1999, s. 21; D. Piotrowicz, *Ciechanów...*, s. 197–200.
- ⁵² APW, UWW, *Sprawozdania tygodniowe 1 IX–28 XII 1930 r.*, sygn. 46, k. 190, 201, 221.
- ⁵³ *Okręgowe Listy Kandydatów do Sejmu w Okręgu 9 – tym*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 244 z 19 X, s. 3; *Dlaczego została unieważniona w okręgu 9–tym lista sejmowa Nr 4 Stron. Narod.*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 254 z 31 X; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka...*, s. 490; M. Sokolnicki, *Z dziejów Endecji...*, s. 24.
- ⁵⁴ *Kto był kim w II RP*, s. 311; *Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930, województwo warszawskie*, oprac. T. Epsztajn, S. Górzyński, Warszawa 1991, s. 31.
- ⁵⁵ *Nasi kandydaci*. Jan Rudowski, „Dziennik Płocki” 1930, nr 263, 11 XI, s. 2.; *Wyniki wyborów do Sejmu w Okręgu Płockim*, „Dziennik Płocki” 1930, nr 269 z 17 XI, s. 1.
- ⁵⁶ APW, UWW, *Sprawozdania sytuacyjne miesięczne I–XII 1931*, sygn. 57, k. 9.
- ⁵⁷ Tamże, *Sprawozdania z legalnego ruchu społeczno-politycznego miesięczne I–XII 1932*, sygn. 66, k. 16, 221, 291, 330, 375, 380–381.
- ⁵⁸ Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu politycznego miesięczne I–XII 1935*, sygn. 86, k. 10.
- ⁵⁹ Tamże, sygn. 86, k. 12; tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu politycznego miesięczne I–XII 1936*, sygn. 99, k. 94.; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka...*, s. 496.
- ⁶⁰ APW, UWW, sygn. 99, k. 203.
- ⁶¹ A. Dwojnych, *Endecja...*; T. Świecki, *Przesilenie społeczno-gospodarcze w świetle praw moralnych organicznego rozwoju*, Włocławek 1936, s. 16 – 18.
- ⁶² APW, UWW, sygn. 99, k. 240; Tamże, *Sprawozdania ze stanu bezpieczeństwa miesięczne IX–XII 1937 r.*, sygn. 101, k. 44; Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu politycznego miesięczne I–XII 1937*, sygn. 102, k. 3; Tamże, *Sprawozdania sytuacyjne z ruchu politycznego miesięczne I–XII 1937*, sygn. 102, k. 3; Tamże, sygn. 109, k. 189, 254–255, 287–288; R. Waleszczak, *Przasnysz...*, s. 368; D. Piotrowicz, *Ciechanów...*, s. 202.
- ⁶³ APW, UWW, sygn. 102, k. 44, k. 195.

POLITICAL BACKGROUNDS OF PŁOCK–MAZOVIAN LANDOWNERS DURING THE INTERWAR PERIOD

Summary

During the interwar period landowners of Płock–Mazovian district initially supported The National Democracy – being in favour of landowners' interests. They were against the agricultural reform and their views on the subject were incorporated in typical landowners' beliefs. After being disappointed with an acting the reform by The National Democracy, landowners of Płock turned to Józef Piłsudski and created The Christian–Pheasant Party. The leading politicians among Mazovian landowners were: Tadeusz Świecki, Karol Mierzejewski, Władysław Rutkowski, Waclaw Szujski, Michał i Stanisław Bojanowscy.

At the end of the interwar period Płock–Mazovian landowners, together with Polish landowners, both lost importance and showed political passivity.